

Білоконна Н. І.
Криворізький державний педагогічний університет

ДІАГНОСТИКА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті розкривається сутність понять “діагностика”, “контроль”, “оцінка” та їх значення у підвищенні ефективності навчального процесу у вищій школі, розвитку індивідуального професійно-педагогічного стилю діяльності майбутніх учителів.

Ключові слова: діагностика, контроль, оцінка, навчальний процес, вища школа, майбутній учитель.

Реформування освіти в Україні, обумовлене приєднанням до загальноєвропейського освітнього і наукового простору, вимагає оптимізації взаємовідносин особистості і соціуму, забезпечення ефективного розкриття індивідуальності кожного студента. Підготовка фахівців у сучасній вищій школі, наголошує В. Сластьонін, базується на моделі студента як багаторівневої живої системи, що має низку властивостей: студент – жива система, студент – соціально інтегрована жива система, студент – відкрита система, студент – суб’єкт, відповідальний за себе перед самим собою [5, с. 58].

В умовах сьогодення організація навчально-виховного процесу у вищій педагогічній школі відбувається так, щоб кожен студент став справжнім суб’єктом цього процесу, мав змогу обрати індивідуальну траєкторію власного професійного ставлення. Знання, уміння й навички майбутніх учителів, які формуються під час фахової підготовки, повинні не тільки віддзеркалювати її зміст, а й спрямовувати увагу студентів на розуміння важливості обраної професії, спонукати їх до розвитку індивідуального стилю професійно-педагогічної діяльності (ІСППД).

Разом з тим, все більше відчувається потреба в оперативній діагностиці рівня навчальних досягнень майбутніх учителів, який, на нашу думку, має суттєвий вплив на формування ІСППД.

Метою статті є теоретичне обґрунтування важливості діагностичного інструментарію, контролю й оцінювання роботи студентів для підвищення ефективності навчального процесу та розвитку ІСППД майбутніх учителів.

Розробкою методологічних основ процесу навчання взагалі, і у вищій школі зокрема, займалися такі науковці, як А. Алексюк, Ю. Бабанський, Б. Єсіпов, Б. Євтух, В. Краєвський, І. Лернер, Н. Кузьміна та ін.

Провідною теорією, що встановлювала зміст процесу навчання в педагогічному закладі, була теорія системно-структурного підходу до педагогічної діяльності та особистості, розроблена І. Зязюном,

Л. Кондрашовою, А. Кузьмінським, В. Сластьоніним, С. Сисоєвою та ін. Методологічним підґрунтям побудови зазначеної теорії стала концепція єдності свідомості та діяльності у розвитку особистості, створена Б. Ананьєвим, Л. Виготським, С. Максименком та ін.

Згідно з системно-структурним підходом, педагогічна діяльність, як різновид людської, має свою структуру, компоненти, які екстраполюючись на процес професійної підготовки, характеризують змістову сторону навчання. У педагогічній діяльності сучасні науковці виділяють низку структурних компонентів:



Рис. 1. Структурні компоненти педагогічної діяльності (за В. Сластьоніним)

Отже, через системно-структурний підхід змістова сторона навчального процесу розглядається як функціонально-діяльнісна, в якій під функціональною складовою розуміється зміст професійно-педагогічної освіти, комплекс спеціальних і педагогічних знань, умінь і навичок, необхідних майбутньому вчителю, а під діяльнісною – процес навчання відповідно до структури педагогічної діяльності.

У рамках нашого дослідження цікавою є думка М. Євтуха стосовно процесу навчання. Він пропонує процес навчання студентів педагогічного університету будувати за таких умов: по-перше, актуалізації глибинних механізмів соціальнокультурної орієнтації студента; по-друге, задоволенні потреб у самоствердженні, рефлексії; по-третє, оволодіння індивідуальним стилем діяльності та виробленні таких якостей, як емпатія, толерантність, захоплення; по-четверте, орієнтації на діалог і самовдосконалення.

Науковець залишається прихильником побудови навчального процесу в педагогічному закладі, орієнтованого на педагогічну діяльність, але в контексті тих сучасних тенденцій її розвитку, які сьогодні посідають чільне

місце в реальній практиці шкільної освіти. До таких тенденцій належить:

- зростання системності у професійній діяльності та свідомості вчителя;
- розширення вільного вибору вчителя і його права на творче самовираження;
- спроби створення власної педагогічної концепції;
- побудова діалогу з учнем;
- визначення прав учня і його індивідуальності;
- відмова від орієнтацій лише на результат;
- усвідомлення необхідності рефлексії, самокритики, саморозвитку тощо [2, с. 130].

Як бачимо, орієнтація на суб'єктивний досвід дає можливості для професійного навчання студента вищого педагогічного закладу, тому що пріоритет індивідуальності, самоцінності, неповторності студента як активного носія суб'єктивного досвіду очевидний.

Індивідуальний стиль професійно-педагогічної діяльності (ІСПД) майбутнього вчителя початкової школи спирається на інтелектуальні, естетичні й моральні цінності особистості. Сучасна гуманістична фундаментальна концепція освіти дозволяє кожній людині розвивати власні задатки і здібності. Вона вможливує краще усвідомлення багатьох конкретних питань стосовно шляхів формування нової людини; виховання творчого ставлення до навчання й праці, соціальної активності; забезпечення загальнокультурного і морального розвитку кожного майбутнього фахівця.

Керувати процесом формування особистості неможливо без з'ясування глибини, темпів та особливостей засвоєння програмового матеріалу. Саме це обумовлює потребу в оперативній діагностиці рівня навчальних досягнень студентів.

Діагностика (від грец. “dia” – прозорий та “гнозис” – знання) – загальний спосіб отримання випереджувальної інформації про об'єкт або процес, який аналізується. Діагностика в педагогічній практиці – це з'ясування умов і обставин, в яких протікає процес навчання, отримання чіткого уявлення про причини, що сприяють чи перешкоджають досягненню окресленої мети. Її не можна зводити до перевірки результатів навчання, що є лише їх констатацією.

Мета дидактичного діагностування – вчасне виявлення, оцінювання та аналіз ходу та результатів навчального процесу, тобто діагностика передбачає: контроль, перевірку, оцінювання, накопичення статистичних даних, їх аналіз, виявлення динаміки, тенденцій та прогнозування розвитку результатів навчальної діяльності.

За визначенням К. Інгенкампа [3], діагностична діяльність – це процес, під час якого, дотримуючись необхідних наукових критеріїв якості, вчитель

спостерігає за учнем і проводить анкетування, обробляє дані спостереження, опитування і повідомляє про отримані результати з метою пояснення поведінки і передбачення її на майбутнє. За допомогою педагогічної діагностики аналізується, коригується навчальний процес і визначаються результати навчання.

Досвід нашої роботи свідчить, що без діагностування неможливе ефективне управління дидактичним процесом, досягнення оптимальних результатів. І, звичайно, ми погоджуємося з німецьким дидактом К. Інгенкампом у тому, що незалежно від умов проведення занять, діагностика сприяє поліпшенню навчального процесу і при цьому має орієнтуватись на:

- внутрішню і зовнішню корекцію у випадку помилкової оцінки результатів навчання;
- визначення програми в навчанні;
- підтвердження успіху досягнень у навчанні;
- планування наступних етапів навчального процесу;
- мотивацію за допомогою заохочення студентів до навчання і регулювання складності наступних кроків;
- поліпшення умов навчання [3, с. 87].

Століттями педагоги дискутували про доцільність контролю та оцінювання, їх технологію, про те, що повинна показати оцінка – успішність студента чи переваги, недоліки тієї або іншої методики навчання. Не випадково ще Я. Коменський закликав педагогів розумно й зважено користуватися своїм правом на оцінку. К. Ушинський різко критикував сучасні йому форми контролю, які пригнічували розумову діяльність тих, хто навчається.

Об'єктом дидактичного контролю в сучасній вищій педагогічній школі є виявлення рівня навчальних досягнень студентів у засвоєнні програмного матеріалу, передбаченого Державним стандартом із спеціальності, та формування вмінь і навичок, досвіду творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до навколишньої дійсності з урахуванням професійного спрямування дисциплін вибіркового циклу. Контроль і оцінка завжди були важливою складовою дидактики навчання.

Практично доведено, що ефективність навчання у вищому закладі освіти залежить від наявності зворотної інформації, повноти та об'єктивності контролю знань і умінь, є необхідною складовою діагностування педагогічної діяльності, бо неконтрольований процес — то некерований процес.

Під поняттям “контроль” розуміють виявлення, вимірювання і оцінювання навчально-пізнавальної діяльності тих, хто навчається. Контроль передбачає оцінювання (як процес) і оцінку (як результат).

В умовах демократизації освіти дидактичний контроль, як своєрідний

метод навчання повинен мати яскраво виражену навчальну, розвивальну спрямованість, об'єднуватись із самоконтролем, бути потрібним і корисним перш за все тому, хто навчається.

Звичайно, реалізація принципу демократизації в управлінській діяльності навчальних закладів спонукає до переосмислення підходів до системи внутрішньо-вузівського контролю. Більшого значення набуває педагогічний аналіз, інструктивно-методичні функції, надання практичної допомоги. Проте при всьому цьому послаблення контролю, самоконтролю і в сучасних умовах неприпустиме. Контроль був і залишається одним із головних джерел одержання необхідної інформації для керування навчальним процесом, адже він сприяє: стимулюванню діяльності студентів і працівників навчального закладу, об'єктивній оцінці та самооцінці їхньої роботи: виявленню невикористаних можливостей, нових починань, інновацій, нововведень, цікавого досвіду; виявленню істотних недоліків, з'ясуванню їх природи, наданню потрібної допомоги щодо їх подолання; підвищенню якості навчання фахівців.

У професійній педагогіці сформувалися певні вимоги до контролю знань, умінь і навичок студентів, які передбачають повноту, всебічність, систематичність та об'єктивність, забезпечення навчального, виховного та розвивального впливу контролю, диференційованого підходу до проведення контрольних оцінних процедур.

Обов'язковими елементами контролю є *якість викладання і якість підготовки* спеціаліста. Поняття "якість" охоплює комплекс показників щодо оволодіння системою знань, навичок і умінь для використання їх у професійній діяльності спеціаліста [7, с. 124].

Контроль стимулює навчання і впливає на поведінку студентів. Як показала практика, спроба виключити контроль частково чи повністю з навчального процесу ВНЗ призводить до зниження якості навчання, особливо це відчувається в сучасних умовах значного скорочення аудиторних занять і надання переваги самостійній роботі студентів.

Запровадження інноваційних технологій веде до пошуку нових шляхів підвищення якості та ефективності педагогічного контролю за рівнем засвоєння програмного матеріалу, формування у студентів умінь і навичок, передбачених освітньо-кваліфікаційною характеристикою галузевих стандартів зі спеціальності. Контроль за результатами навчання виконує багато різноманітних функцій (рис. 2), які сприяють активізації навчального процесу. Він є ефективним тільки тоді, коли максимально реалізується.

Розглядаючи контроль за навчальними досягненнями як процес зіставлення одержаних результатів з нормою, еталоном, ми бачимо, що в кожному окремому випадку він виконує відповідні функції, які, на нашу думку, мають певні особливості в навчальних закладах.

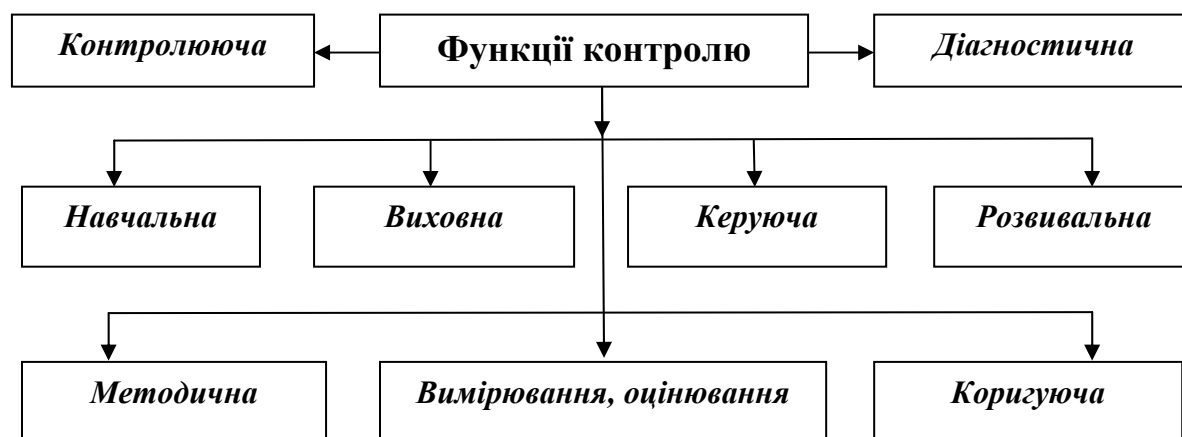


Рис. 2. Класифікація функцій контролю (за М. Фіцулою)

Контролююча функція передбачає встановлення рівня досягнень окремого студента, групи, факультету і здійснюється для цілеспрямованого керування процесом навчання та вивчення ефективності методів і способів навчання, дозволяє викладачеві своєчасно планувати і коригувати свою роботу й методику вивчення програмового матеріалу.

Головне завдання контролю ми вбачаємо в реалізації навчальної функції, тобто в такій організації оцінювання навчальних досягнень студентів, коли його проведення сприяє вдосконаленню та закріпленню знань студентів. Завдяки навчальній функції контролю, що сприяє повторенню матеріалу, є можливість перенести інформацію з короткочасної в довготривалу пам'ять, а відтак досягти результату навчання. Саме від реалізації цієї функції контролю залежить кінцевий результат. Особливу роль тут відіграють методи контролю – усне та письмове опитування, тестування, тобто ті методи, які забезпечують добре налагоджений “зворотний зв’язок”.

Виховна функція проявляється не тільки в меті та змісті завдань, а й у методиці їх реалізації викладачем у коментуванні й оцінюванні робіт. Правильно здійснена перевірка і поставлена оцінка є потужними засобами виховання суспільно цінних якостей особистості: чесного ставлення до праці, активності, самостійності, функції працездатності, відповідальності за результати праці. Ця функція пов’язана з контролюючою. Оцінка, яку ставить викладач, може бути заохочувальною, сприяти ефективності роботи, систематичній підготовці до занять і, відповідно, підвищенню якості засвоєння знань.

Оскільки викладач керує процесом навчання, то контроль виконує керуючу функцію. Відомо, що керувати самостійною роботою студентів

можна за допомогою систематичного контролю, який позбавляє випадковості на екзамені, розвиває творчу активність, відповідальність за результат навчання.

Діагностична функція полягає у виявленні знань і вмінь майбутнього спеціаліста, одночасно дає можливість визначити недоліки і прогалини в знаннях, а отже й усунути їх, тобто дає основу для “зворотнього зв’язку”, без якого неможливий процес навчання. Систематичне спостереження вчителя за своїми учнями вже є діагностичною діяльністю. К. Інгенкамп виділяє в ній такі аспекти: 1) порівняння; 2) аналіз; 3) прогнозування; 4) інтерпретацію; 5) доведення до відома учнів результатів діагностичної діяльності; 6) контроль за впливом на учнів різних діагностичних методів [3].

Н. Тализіна, розкриваючи теорію “зворотнього зв’язку”, вважає, що він повинен давати інформацію про те: 1) чи правильно виконується програма; 2) чи використовується вона студентами; 3) чи відповідає форма дії етапу засвоєння; 4) чи формується дія в міру засвоєння матеріалу [7].

Отримання діагностичних даних щодо засвоєння студентами матеріалу допомагає скоригувати хід процесу навчання, подати сигнал про невідповідність очікуваного і отриманого рівнів знань.

Виховну та розвивальну функції контролю науковці пов’язують з диференціацією контрольних-оцінних процедур, які передбачають:

- орієнтацію на індивідуально-особистісні якості;
- діагностику та облік вихідного рівня навченості студентів;
- завчасну інформованість про систему контролю знань і умінь, які будуть діяти на певному етапі навчальної діяльності;
- адекватний підбір контрольних різноманітних завдань певного рівня складності;
- можливість вибору альтернативних діагностичних завдань [7, с. 25].

Отже, можна сказати, що розвивальна функція контролю сприяє формуванню пізнавальних здібностей, засвоєнню прийомів розумової діяльності. Процес контролю за знаннями допомагає розвитку таких важливих якостей особистості, як самостійність мислення, багата і стійка пам’ять, виразне мовлення тощо. Студенти вчаться коментувати свою позицію, у них активізуються увага, пам’ять, мислення, з’являється потреба в розширенні своїх знань, закріпленні професійних вмінь.

У процесі перевірки і оцінювання знань студентів реалізується методична функція. Вона дуже важлива для самого викладача, для його подальшої роботи, оскільки у процесі контролю викладач одночасно оцінює свою методику викладання і зміст лекцій, семінарів і практичних занять, визначає недоліки в роботі, можливість їх усунення і шляхи вдосконалення процесу навчання. Застосовуючи різні форми та методи навчання, викладач одночасно формує у студентів методичну й управлінську грамотність, вміння

прогнозувати свою наукову чи виробничу діяльність.

У процесі оцінювання знань і вмінь проявляється функція вимірювання і оцінювання, яка дає можливість встановити результати поставленої мети. Адже оцінка знань є престижем студента в групі, на курсі, на факультеті. Правильно оцінені знання можуть стати стимулом для подальшої роботи.

Цей перелік автори доповнюють ще коригуючою функцією. Тобто результати контролю дають можливість вчасно відкоригувати зміст навчального матеріалу та методику проведення занять залежно від рівня знань студентів, терміну навчання, особливостей контингенту тощо.

Результати контролю за навчально-пізнавальною діяльністю студентів виражаються в її оцінці. Оцінити – означає встановити рівень чи якість чогось. Стосовно навчально-пізнавальної діяльності оцінка означає встановлення ступеня виконання студентами завдань, поставлених перед ними в процесі навчання, рівня їх підготовки і розвитку, якості здобутих знань, сформованих умінь і навичок. Виставляючи оцінку, педагог повинен її обґрунтувати, керуючись логікою та існуючими критеріями. Це певною мірою зменшує суб'єктивізм педагога, запобігає конфлікту зі студентами.

Система оцінювання покликана визначити на кожному етапі навчання рівень успішності студентів відповідно до вимог Державного стандарту з відповідної спеціальності, рівень їх готовності до застосування засвоєних знань у практичній роботі. Адже навчальна діяльність повинна не просто дати студенту суму знань, а сформувати комплекс компетенції.

Компетенція – загальна здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, здібностях, набутих завдяки навчанню, тобто це загальна здатність до професійної праці і життєдіяльності.

Основними групами компетенції є:

- *соціальні* – здатність брати на себе відповідальність, проявляти активність у суспільному житті, розвитку демократії;
- *полікультурні* – стосуються екзистенційної рівності людей, взаємоповаги до їхньої культури, релігії, мови тощо;
- *комунікативні* – передбачають опанування усного і писемного спілкування, оволодіння кількома мовами;
- *діяльнісні* – реалізуються у прагненні і здатності до раціональної творчої професійної діяльності;
- *інформаційні* – передбачають оволодіння інформаційними технологіями, уміннями здобувати, критично осмислювати і використовувати різноманітну інформацію;
- *самоосвіти та саморозвитку* – пов'язані з потребою і готовністю постійно навчатись.

Виявлення рівня опанування студентом змісту вищої освіти передбачено Державним стандартом зі спеціальності як інтегрованого

результату його навчальної діяльності. його компетенції і є об'єктом оцінювання.

Особливої важливості набула проблема оцінювання навчальних досягнень студентів за умов багаторівневої, ступеневої освіти, коли оцінка-рейтинг визначає спроможність студента вчитися на вищому рівні. В умовах сьогодення набули поширення атестації, контрольні оцінювання, зрізовий контроль, використання обчислювальної техніки тощо. Активно впроваджується інструментарій оцінювання рівня навчальних досягнень студентів з урахуванням міжнародного передового досвіду функціонування вищої школи.

Позитивно зарекомендувала себе модульно-рейтингова система контролю та оцінювання навчальних досягнень студентів. Тут співпраця викладачів і студентів, співавторство, свобода і взаємодопомога стають нормою взаємин. Саме природа модульного (тематичного) обліку та оцінювання навчальних досягнень студентів дозволяє сприяти зміцненню їх самостійності, прагненню до аналізу своїх дій, самокритичності, усвідомленню реальності мети викладача, сприйняттю її для спільної діяльності з ним.

Тематичний облік навчальних досягнень спрямовується не лише на заохочення студента до самооцінки (бачення своїх здібностей, поведінки, пізнавальної активності, умінь і навичок), а й на те, щоб навчити його адекватно її здійснювати: не допускати як переоцінювання себе, так і недооцінювання. Самооцінка студента дозволяє викладачеві успішніше співпрацювати. Кожна оцінка (в балах), яку отримує студент, має відповідати конкретному навчальному матеріалові, знання і вміння якого перевіряє і оцінює викладач у певний момент навчання.

Передбачаються не тільки підсумкова перевірка знань студентів з тієї чи іншої теми, модуля, а й загальна підпорядкованість поточної перевірки контролю за засвоєнням студентами знань і вмінь за темами (розділами програми), формування відповідного рейтингу кожного студента.

Отже, діагностика та контроль і оцінювання навчальних досягнень студентів позитивно впливає на поступовий розвиток ІСППД майбутнього вчителя.

Використана література:

1. *Алексюк А. М.* Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : підручник / А. М. Алексюк. – К. : Либідь, 1998. – 560 с.
2. *Євтух М. Б.* Основні напрями реформування вищої освіти / М. Б. Євтух // Гуманізація навчально-виховного процесу у вищій школі. – Слав'янськ, 1999. – 303 с.
3. *Інгенкамп К.* Педагогічна діагностика : переклад з нім. / К. Інгенкамп. – К. : Освіта, 1991. – 214 с.
4. *Мартиненко С. М.* Методологічні засади оновлення навчального процесу в педагогічному університеті : від діяльності до особистості / С. М. Мартиненко // Науковий часопис НПУ

- імені М. П. Драгоманова. Серія 17. Теорія і практика навчання та виховання : зб. наук. праць. – Вип. 3. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2006. – С. 11-16.
5. Слостенін В. А. Формирование личности учителя в педагогическом вузе / В. А. Слостенін // Межвузов. сб. научн. трудов. – Казань : КГПН, 1989. – 143 с.
6. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості вчителя : навч. посібник / С. О. Сисоєва. – К. : ІСДОУ, 1994. – 112 с.
7. Талызина Н. Ф. Управление процессом усвоения знаний / Н. Ф. Талызина. – М. : Просвещение, 1984. – 396 с.

Билоконная Н. И. Диагностика как средство развития индивидуального стиля профессионально-педагогической деятельности будущих учителей.

В статье раскрывается сущность понятий “диагностика”, “контроль”, “оценка” и их значение в повышении эффективности учебного процесса в высшей школе, развитии индивидуального профессионально-педагогического стиля деятельности будущих учителей.

Ключевые слова: диагностика, контроль, оценка, учебный процесс, высшая школа, будущий учитель.

BILOKONNAYA N. I. Diagnostics as a mean of development of individual style of professionally-pedagogical activity of future teachers.

The article deals with the problems of the essence of definitions “diagnostics”, “control”, “evaluation”, their importance in the promotion of effectiveness of educational process in the Higher Educational Institutions.

Keywords: diagnostics, control, estimation, educational process, higher school, future teacher.

Борисенко В. В.

Чернігівський державний інститут економіки та управління

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ-НЕФІЛОЛОГІВ В УМОВАХ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті автором проаналізовано тенденції розвитку методики формування професійної мовленнєвої компетенції студентів нефілологічних спеціальностей вищих навчальних закладів.

Ключові слова: мовленнєва підготовка, професійно зорієнтоване мовлення, професійне спілкування, комунікативна здатність, методичні підходи.

Динамічні процеси, що відбуваються в усіх сферах суспільного життя країни, і соціально-економічного зокрема, зумовлюють підготовку конкурентоспроможних фахівців, які не тільки досконало знали б технологію своєї професії, а й уміло використовували мовні ресурси для міжособистісної взаємодії в будь-яких ситуаціях.

Основні аспекти проблеми формування мовних компетенцій студентів вищих навчальних закладів нефілологічного профілю знайшли відображення в Державній національній програмі “Освіта” (“Україна